MEVLÂNÂ'NIN TEBLİĞ BAĞLAMINDA KEŞİŞLERLE İLİŞKİLERİ

Ali HATALMIŞ*

ÖZET

Mevlânâ, özü, sözü ve duruşu ile çok önemli bir tebliğcidir. Yaşadığı çağ Müslümanlar açısından çok sıkıntılı ve sancılı geçmiştir. Mevlânâ, İslam dünyasını yakıp yıkarak ilerleyen Moğollara ve bu durumdan yararlanmayı düşünen Hıristiyan dünyaya karşı tebliğ stratejisini belirlemiştir. Tebliğ metodunda daima ümitvar olmayı, sabır ve metanet göstermeyi ve bazı zorlukları zamana yayarak aşabilmeyi hedeflemiştir.

Mevlânâ'nın her kesimden insanlarla iyi ilişkileri olmuştur. Mevlânâ, eserlerinde Hristiyanlara/keşişlere geniş yer vermiştir. Hz.İsa'nın babasız dünyaya gelişini, Hz. Meryem'in temiz ve iffetli oluşunu, ilk Hıristiyanların çektikleri çileleri eserlerinde işlemiştir. Ayrıca çeşitli konularda birçok ayet ve hadiste geçen Hz. İsa ve Hristiyanlığa dair değerlendirmeler yapmıştır. Yaklaşım tarzı ile onlarla daha rahat diyalog kurmak ve İslam'ı onlara tebliğ etmek amacını gütmüştür. Mevlânâ'nın davetiyle çok sayıda Hıristiyan/keşiş İslam'ı seçmiştir.

Bu bildiride Mevlânâ'nın genelde Hristiyanlarla özelde ise keşişlerle olan ilişkileri İslam'ı tebliğ bağlamında ele alınmıştır. Adana-Kozan'da (Sis'te) 40 keşişin Müslüman oluşu dâhil çeşitli rivayetler konu edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Mevlânâ, tebliğ, Hıristiyanlar, keşişler, ihtida, İslamlaşma

MEWLANA'S RELATIONS WITH THE MONKS CONCERNING ISLAMIC MISSION

ABSTRACT

Mewlana is a prominent Islamic missonary with his spirit, discourse and attitude. His age wasfull of problem sand pain for muslims. He set his strategy of Islamic mission to stand against the Mongolians advancing by destroying the muslim world and the Christians planning to take advantage of this tragedy. In his method of mission he targeted to always be hopeful, patient and firmand to overcome some of the problems with a view of handling them in the course of time.

*Yrd. Doç.Dr.Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (alihatalmis@yyu.edu.tr)

Mewlana had good relations with people from all sides. He mentioned Christians and monks largely in his works. He referred to Jesus' birth without having a father, Virgin Mary's chastity and sufferings of the Christians. Moreover he also discussed Jesus and Christianity with reference to many versus and hadiths on various issues. Through thispoint of view he aimed at building relations more easily with the mand calling them to Islam and many Christians and monks reverted to Islam upon the invitation of Mevlânâ.

In this paper Mewlana's relations with Christians specifically with the monks are presented with a point of view of Islamic mission. Several stories are dealtwith concerning many topics including the revertion of the forty monks to Islam in Adana-Kozan(Sis).

Keywords: Mawlana, Islamic mission, Chrsitians, monks, convertion to Islam, Islamization

Giriş

Büyük mütefekkir ve mutasavvıf Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, İslam dünyasının büyük bir felakete düçar olduğu, badireler atlattığı bir dönemde yaşamıştır. Moğollar, İslam dünyasının üzerine kâbus gibi çökmüş, bir ateş kasırgası misali şehirleri, kasabaları ve köyleri yakıp yıkmıştır. Mevlânâ, doğup büyüdüğü Horasan ülkesinde baş gösteren iç karışıklık, huzursuzluk vb. nedenler ve de hızla yayılan Moğol istilacılarının şerlerinden korunmak için yollara düşmüş, İran, Suriye ve Irak'ı dolaşmış ve nihayet Anadolu'da karar kılmıştır.

Mevlânâ'nın Konya'ya yerleşmesinde buraların henüz işgale uğramaması, sakin ve huzurlu olması yanında bu şehrin başkent olmasının da etkili olduğunu düşünüyoruz. Mevlânâ, doğu ile batının kesiştiği, hatta boğaz boğaza mücadeleye giriştiği Anadolu'da yaşananların farkındaydı. Anadolu, Moğol işgalinden kaçan Müslümanların bir sığınağı durumundaydı. Bunun sunucunda Anadolu'daki dengeler her geçen gün de değişmekteydi.

Konumuz açısından düşündüğümüzde Mevlânâ, Hıristiyanlara ve özelde keşişlere yönelik tebliğ misyonu hiçbir zaman ihmal etmemiştir. Mevlânâ esasında yeni bir yol ortaya koymamış, insanlık tarihi ile yaşıt İslam hakikatini yeniden yorumlama çabasına girmiştir.

Anadolu o sıralarda dini, siyasi, sosyal ve ekonomik bakımdan çok büyük değişimlere gebeydi. Göreceli olarak Müslümanlar ile gayr-i Müslimler arasındaki ilişkiler bu dönemde iyi sayılırdı. Haçlı ve Moğol istilaları, Hıristiyan tebaayı Müslümanlar aleyhinde kışkırtabileceği gibi, onlara karşı toplumsal bir ittifakı da gündeme getirebilirdi. Mevlânâ, Hıristiyan tebaaya zeytin dalı uzatılmasının yararlı olacağını düşünmüştü. Tüm içtenliğiyle caddede sokakta, çarşıda pazarda, tarlada bahçede, dergâhta manastırda, camide kilisede dostluk köprülerini inşa etmenin ilk adımlarını da bizzat kendisi atmıştı.

Mevlânâ'nın bu adımlarını batılı anlamdaki '*dini çoğulculuk*'la izah etmek doğru bir bakış açısı olamaz. İslam toplumunda farklı din, dil ve kültürlerin bir arada, huzur içinde yaşamaları tarihi gerçeklerle de örtüşür. Gayr-i Müslimlerle kurulan ilişkilerin olumlu oluşu sayesinde bunca dış tehdit ve saldırılara rağmen toplumun bütünlüğü pek sarsılmamıştır. Üstelik bu dönemde de pek çok gayr-i Müslim din değiştirerek (ihtida ederek) İslam'a girmiştir.

İslami devlet anlayışının hassaten Selçuklu Devleti'nin gayr-i Müslim unsurları yok etmek gibi bir niyeti yoktu ve olamazdı. İslamiyet zaten buna izin vermezdi. Bunun için de Anadolu'nun Müslümanlaşması yüzyıllar içerisinde ihtida yoluyla gerçekleşmiştir. İhtida insanın kendi iç dünyasında gerçekleşen bir olaydır. İnsanın kendi iradesi ile karar verdiği kişisel ve toplumsal bir olgudur.

Kösedağ Savaşı'nda Selçuklu Devleti'nin yenilgisinden hemen sonra Moğol paganistler Konya dâhil tüm Anadolu'yu işgal etmişlerdi. Haçlılar ve Moğollara karşı canla başla savaşan ama yenilen Müslümanların yorulduklarını, yıprandıklarını düşünen Mevlânâ, düşmana bu saatten sonra silahla karşı koymanın yararına da pek inanmıyordu. Onun için düşmana savaşarak karşı koymanın yerine '*insanı inşa'* etme gayretini güdüyordu. Hatta Müslümanların can düşmanı Moğolların bile çok yakında Müslüman olacaklarını düşünüyordu.

Moğollardan sayıca daha kalabalık olan Hıristiyan tebaayla iyi geçinmek ve onlara İslam'ı tebliğ etmenin lüzumunu düşünen Mevlânâ; *Mesnevi*'sinde Yahudi bir vezirin Hıristiyanlığı tahrif etme girişimini hikâyeleştirerek Hıristiyanların dikkatini Aziz Pavlus'a çekmek istemiştir. *Fihi mâ fih*'te bir adım ileri giderek Hz. İsa'nın tanrısallığını reddeden kelamî tartışmalara girişmiştir. Bizce anlattığı hikâyelerinin gerçekliğinden çok muhtevası önemlidir. Hıristiyanlığı doğrudan hedef tahtasına koymadan iknaya çalışmanın, anlayacakları dilden konuşmanın yararlı olacağını düşünmüştür. Onun daveti ile çok sayıda Hıristiyan Müslümanlığı tercih etmiştir.

1.Müslüman Sûfîler (Mutasavvıflar/Dervişler) Hıristiyan Keşişler ve Tebliğ

Sûfi müelliflerinin çoğuna göre sûfîlere, bu ünvanın dış görünüşleri itibariyle verildiği, bir kısmının da iç dünyaları itibariyle bu ünvanı kullandıkları anlaşılmaktadır. Sûfinin ortaya çıkışı konusunda ise en çok kabul gören görüşün Arapça dil kuralları açısından da uygun olan yünlü, yün giyen anlamında Arapça bir kelime olduğu bilinmektedir. Hakka vasıl olan kişiye sûfî, yolda sülûke devam edene de mutasavvıf denir. Sûfî vusûl, mutasavvıf usûl ehlidir. Sûfî nefsin alışkanlıklarından kurtulmuş, hakikatlerin hakikatine ulaşmıştır. (Cebecioğlu/2005, 581) İslam geleneğinde sûfîlik; içsel arınma ve temizliğe önem vererek hakikati kavramaya ve

kurtuluşa ulaşmaya çalışan, Allah-insan ilişkisinde mistik yaklaşımları ön plana çıkaran düşünce sistemidir. (Gündüz/1998,362)

Derviş fakir, dilenci gibi anlamlara gelen Farsça bir kelimedir. Ancak hakiki bir derviş, kimseden bir şey istemez ve istememesi de bir tarikat kuralıdır. Derviş, Mevlevîlikte sık kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkar. Derviş aç olsa da üç gün üç gece geçmedikçe kimseden bir şey isteyemez.(Cebecioğlu/2005, 159-160)

Keşiş ise özellikle Hıristiyanlık ve Budizm'de sıkı bir tarikat disiplini altında yaşamını sürdüren kişi; münzevi; tek başına ya da kendisi gibi olan diğer kişilerle birlikte bir manastırda yaşamayı ilke edinen dindar kişidir.(Gündüz/1998, 218)

Tebliğ bildirme anlamında İslamiyet'te kişinin doğru inanç ve davranışları yaymaya çalışması, misyon faaliyetinde bulunması, kısaca İslam'a davet etmesidir.(Gündüz/1998, 363) Tebliğ sonucu hidayete erişme yani Müslümanlığı tercih etmedir.

Bildirimimizde Mevlânâ'nın vesilesi ile dünyadan el etek çekmiş münzevi bir yaşam süren Hıristiyan keşişler üzerinde duracağız. Tabi ki onun irşadı ile İslam'ı tercih eden diğer Hıristiyanlardan da örnekler vereceğiz.

2.Anadolu'da İslam'ın Yayılışında Mevlânâ ve Mutasavvıflar

XIII. yüzyılda Anadolu'da etkinliğini artıran tasavvufi hareketler İslamiyet'i yaymada oldukça başarılı olmuşlardır. En ücra köşelere kadar giderek İslam'ı temsil ve tebliğ konusunda iyi bir sınav verdiklerini düşündüğümüz bu tebliğcilere '*kolonizatör dervişler'* de denilmiştir. (Barkan/1942, 279-304) Çünkü onların bir amacı, ulaşmak istedikleri bir hedefi vardır. Söz yerine hal dilini önceleyen bu dervişler, gizemli ve şiirsel anlatımlarla gönüllere girmeye çalışırlar. Onların bu mütevazı durumları gayri Müslimlere, özelde keşişlere daha sıcak ve samimi gelmesi muhtemeldir.

Bu devrin en büyük tasavvufi şahsiyeti olarak karşımıza çıkan Mevlânâ Celaleddin Rûmî'nin (1207-1273), tebliğ metodunda, "*Sen onlara sert ve kaba davransaydın etrafından çekip giderlerdi.","Sen ancak hatırlatıcısın, zorla egemen değilsin" "Mü'min olsunlar diye insanları zorlayıp duracak mısın?",* "*Dinde zorlama yoktur"* gibi ayetleri her zaman ölçü aldığını bununla birlikte *"Kolaylaştırın zorlaştırmayın, müjdeleyin, nefret ettirmeyin*" hadisini kendine ilke edindiğini görürüz. Zaten Mevlânâ, eleştirinin ya da muhatabı incitmeden doğruların nasıl söyleneceğini şu sözüyle çok net bir şekilde göstermiştir: *"Kaynayan yağın üstüne su dökersen ocağı da yakarsın tencereyi de. Söyle; ama yumuşak söyle, sakın doğrudan başka da bir şey söyleme; yumuşak sözlerle de vesveseler satmaya kalkışma"* (Mesnevî/2004, I, 143, IV. Defter, b.3816-3817)

Müslümanların Hıristiyanlarla ilişkileri İslam'ın Mekke döneminde başlamıştır. (Sarıçam/2003, 236-247) Varaka b. Nevfel'in Hıristiyanlığı, Hıristiyan ülke Habeşistan'a hicret, Hz. Peygamber'in Taif yolculuğunda karşılaştığı Hıristiyan köle Addas, Necran Hristiyanları ilk akla gelen ilişkilerdir. Kur'ân'da, Rûmların (Hıristiyanların) zaferine Müminlerin sevindiği, (Rûm, 30/1-5) Hıristiyanların insanlar içinde Müslümanlara en yakın oldukları (Maide, 5/82) gibi ifadeler yer almıştır. Hıristiyanlara yapılan davet mektuplarında Müslüman oldukları takdirde iki ecir alacakları ifade edilmiştir. (Hamidullah/1987, 277-278) Ama yaşanan tarihsel süreç, iki din mensuplarının birbirlerine karşı savaşarak üstünlük kurma şeklinde tezahür etmiştir. Hıristiyanlardan davete icap etmemeleri halinde kendilerinden cizye alınacağı, aksi takdirde onlarla savaşılacağı söz konusu edilmiştir. Bunda da kendisini Hristiyanlığın temsilcisi gören Bizans'ın tutumu belirleyici olmuştur. (Sarıçam/2003, 247)

Çoğu Müslümanın zihninde ve Mevlânâ'nın gündeminde Hıristiyanlığa dair gündeme getirilen problemler: i. Teslis doktrini: İsa'nın Tanrısallığı; ii. Kefaret Problemi ve Çarmıh; iii. Tahrif Problemi ve iv. Hz. Peygamber'in Peygamberliğinin İncil'de Haber Verilmesi (Tebşirat) şeklinde sıralanabilir.(Batuk/2007, 46)

Mevlânâ'nın doğduğu ve ilk gençlik yıllarını geçirdiği Belh şehrinde Müslümanların dışında, Budistler, Mecusiler ve Hıristiyanlar yaşamaktaydı. (Kabaklı/1987, 13) Bu demektir ki Mevlânâ Hıristiyanları küçük yaşlarından itibaren tanımıştır. Hıristiyanların daha çok bulunduğu Konya ve diğer Anadolu şehirlerinde, Mevlânâ kurduğu ilişkilerle tebliğ misyonunu her daim yerine getirmiştir. Mevlânâ'nın meclisinde Yahudi ve Hıristiyanlar yani gayri Müslimler de yer almıştır. (Eflâkî/1995, 259; Firuzanfer/2005, 113)[1] Hıristiyanlığa yönelttiği eleştirilerini, kurguladığı bir hikâyenin içinde harmanlamıştır. Hıristiyanların Hz. İsa'ya tanrısal bir kimlik vermesi karşısında temiz ve saf bir kul olduğuna, büyük bir peygamber olduğundan hareketle teslis inancına karşı, İslam'ın tevhit inancını savunmuştur. İsa'nın çarmıha gerilmeyip göğe yükselişini gündeme getirerek de Müslümanların Hz. İsa'ya olan saygı ve hürmetlerine işaret etmiştir.(Tâhiru'l-Mevlevî/1971, 238) Mevlânâ, İncil'de Hz. İsa'nın Hz. Muhammed'in (Faraklit) müjdecisi olduğunu gündeme getirip son Peygamber Ahmed-i Mustafa'ya tabi olunmasına işaret etmiştir. (Mesnevî/2004, I, 59, I. Defter, b.730-740)

[1] Mevlana; "*Mü'min ile kâfir karşılıklı otururlar da söz etmezler, konuşmazlarsa ayırt edilemezler, aynidirler. Çünkü düşünce kınanamaz, insan içi hürriyet âlemidir*." diyerek meclisinde neden herkese yer verdiğini izah etmiştir. Kabaklı, **Mevlana**, s. 122-123.

3.Mevlânâ'nın Eserlerinde Hristiyanlar / Keşişler

Mevlânâ'nın eserlerinde Hıristiyanlık ve özellikle ilk dönem Hıristiyanlarına dair hikâye ve darb-ı mesellere rastlamaktayız. Eserlerde doğrudan doğruya Hz. İsa ve Hıristiyanlara ait çok sayıda başlık da yer almaktadır. Bunların yanında da farklı konular altında, ayet ve hadislerin izahında Hristiyanların dikkati çekilmek suretiyle tebliğ yapıldığını görürüz.[2] Mevlânâ lirik ve didaktik tarzda söylediği şiirlerde ve kendisine atfedilen birçok anlatımda ontolojik ve teolojik izahlar yaptığı görülmektedir.[3] Hıristiyanların yaşadıkları sıkıntıları hatırlatılarak Hristiyanların, o dönemde Müslümanların düştükleri duruma karşı da empatik yaklaşımda bulunmaları hedeflenmiş olabilir.

Mevlânâ'nın farklı din mensuplarına hoşgörülü yaklaştığı bilinmektedir. "*Mü'min, Hıristiyan, Yahudi, Ateşperest, Mecusi, herkesin yüzü ulu sultana doğrudur*. *Hatta taş, toprak, dağ ve suyun Allah'a gizli bir dönüşü vardır. Bu sözün sonu yoktur…* "(Mesnevî/2004, II, 373, VI. Defter, b.4219-20) diyerek tüm dinlerin doğru veya yanlış yöntemlerle Allah'ı aradıkları ve ona yöneldiklerine işaret etmiştir. Yine de onun bu tarz yaklaşımı gayr-i Müslimlerin hak din üzere olduğu manasını çıkarmak doğru değildir. Mevlânâ'nın ele aldığı birçok konuda Hıristiyanlar dâhil gayr-i Müslimlerin küfür ve sapkınlık üzere olduklarını anlatan ifadelerine de rastlarız.[4]

"*Hiçbir kâfire hakaretle bakmayın; Müslüman olarak ölme ümidi vardır. Onun ömrünün sona erişinden ne haberin var ki ondan tümüyle yüz çeviresin?*"(Mesnevî/2004, II, 373, VI.Defter, b: 2451-2452) demek suretiyle bir tebliğcinin insanlara nasıl yaklaşması gerektiğini açıkça ifade etmektedir.

Mevlânâ, Hıristiyanlığın teslis anlayışına yönelik eleştirilerde de bulunmakla beraber Hz. Meryem'e, Hz. İsa'ya temizliğin, saflığın, dürüstlüğün ve yardım severliğin bir timsali olarak yaklaşmış, Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında köprüler kurmaya çalışmıştır.[5] Hz.

---

[2]Mevlana, **Mesnevî**, I. Cilt I. Defter, s. 46-48, 50-54, 57, 59-63, 81-85, 109, 149, II. Defter, 173, 182, 277, III. Defter, s. 295, 368, 405-407, II. Cilt, IV. Defter, s. 21, 131-133, V. Defter, s. 244, VI, Defter, s. 311, 371-375; Mevlânâ, **Fîhi Mâ Fîh**, (Çev. Ahmed Avni Konuk, hzr. Selçuk Eraydın), İz Yayıncılık, İstanbul 2003, 335 shf, s. 22, 91, 114-117, 211. (farklı konular içinde) s. 47-48, 77-78, 129 vb.

[3] Mesela Mesnevî'nin ilk cildinde yer alan bir hikâyenin konusu Hz. İsa sonrası inananların çektikleri sıkıntılardır. Hikâyenin ana kahramanı Yahudi vezirdir. Yahudi padişahı ve vezirinin ilk Hıristiyanlara yaptığı zulümler uzun uzun anlatılır. **Mesnevî**, I, s. 46-49. (I. Defter, b: 325-407) .

[4] Mevlana, "*Antalya'da Rûmîler çokdur, dilimizi anlamazlar. Gerçekte Rûmîler arasında dilimizi anlayanlar da vardır. Bir gün bir cemeat içinde konuşuyordum; onların arasında kâfirlerden bir taife de vardı. Dilimizi bilmedikleri halde sohbetimizden etkilenip, zevk alan ve ağlayanlar oldu "* ifadesinde satır arasında onların küfür içinde olduklarına da bir vurgu vardır. **Fîhi Mâ Fîh**, s. 91. 'Sapık' anlamında ise "*Bir mü'min, iki sapık (yolunu şaşırmış) birlikte yolculuk yaptılar,"* demektedir. Bkz. **Mesnevî**, II, s. 373 (VI. Defter, b: 2377-2378)

[5] Mevlana, "*Onun yüceliği hakkında binlerce delil var, hepsini de görüyorsun da hala pirin halini anlamıyorsun, gerçekten de haberin yok. Kuruluktan, yaşlıktan münezzeh olan varlıktan gönül Meryem'ine ruhâni bir sûrettir, geldi, çattı. Uğrayıp geçen elçi, içinde canın gizli olduğu solukla gönül Meryem'ini gebe bıraktı. A gönül, o padişahlar padişahına gebe kaldın sen; çocuk, karnında oynamaya başladı mı görürsün*."

İsa'nın mucizelerine yer vererek Hıristiyanlara Müslüman bakış açısını öğretmek istemiştir. İsa'nın babasız dünyaya gelişini '*Allah'ın kudretinin bir eseri*' olarak dikkatleri çekmiştir.(Mesnevî/2004, I, 52, I. Defter, b:523) Ayrıca ney'e üfleyen nefesle ilahi nefha arasında bir ilişkiye değinerek Hıristiyanların ney sesinin gizemine doğru yol almaları hedeflenmiştir.[6]

Mevlânâ, İslamın davetine karşı kulaklarını ve gönüllerini tıkayan Hristiyanlara karşı, onlara bir şekilde tanıdık gelebilecek hikâyelerle seslenmektedir. Mevlânâ, burada Hz. İsa'nın doğumundaki incelikleri anlayamayan ve iftiralarında ısrar eden o devrin Yahudi anlayışsızlığına vurgu yapmakta ve "*Yerine göre söz, ölülere bile tesir eder de ahmaklara tesir etmez"* ifadeleri ile bu duruma işaret etmektedir. (Mesnevî/2004, I, 368-69, III.Defter, b: 2569-2598)

Mevlânâ, Fîhi mâ Fih'te doğrudan ve klasik reddiye/polemik tarzına oldukça yakın bir tarzda Hıristiyan teolojisini irdelemektedir.[7] Mevlânâ, Hz. İsa'nın bir insan olduğunu, bir vezir karşısında acziyet göstermesinin tanrısallıkla çeliştiğini gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte atalar dininin ardına sarılmanın yanlışlığına da işaret ederek son peygamber Hz. Mustafa'ya ittiba etmenin üzerinde durmaktadır.(Fîhi mâ Fîh/2003, 115)

3.Menakıbnamelerde Mevlânâ- Hristiyanlar/Keşişler

Menkıbe tarzı yazılan eserlerde Mevlânâ'nın vesilesi ile ihtida eden çok sayıda Hristiyan'dan ve özellikle de keşişlerden bahsedilmiştir. Bunlardan birini ayrıntılı olarak vereceğiz. Eflâkî'nin rivayetine göre; Mevlânâ ilim elde etmek üzere Şam tarafına doğru yolculuğa çıkmış, yol üzerinde bulunan Sis şehrinde konaklamıştır.[8] Şehrin üst kısımlarında bulunan dünyadan el eteğini çekmiş bir gurup keşişle bir araya gelmiştir. (Eflâkî/1995, I, 249)

Mevlânâ, **Divân-ı Kebîr**, (çev. Abdülbaki Gölpınarlı), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, I-VIII, III, s. 309 (b:2996-2999). Diyerek Hıristiyanlara İslam tebliğini de yapmaktadır. Bu bağlamda Kur'ân'ın Hıristiyanlara çağrısı için bkz. Kur'ân, Âl-i İmrân, 2/37- 42. Hıristiyanlara yapılan çağrılar için bkz. **Dîvân-ı Kebir,** II, s. 141(b:1140), IV, s. 9 (b:51), 132 (b: 1167-1169), 166 (b: 1530), 171 (b: 1587), 223 (b: 2198 – 2199), 350, (b:3383), 416 (b: 4025).

[6] Hz. Mevlana, "Neye üfürülen nefeste şekerler gizlidir, Meryem'e benzeyen ney, o nefesten tatlılara gebe kalmıştır", "Kimi bir solukta Meryem'i gebe eder, İsa'yı yaratır; böylece de İsa, soluğuyla onun soluğuna tanıklık eder" ve "Kimdir Rûhü'l-Kudüs'ün soluğundan Meryem gibi gebe kalmayan" gibi ifadelerle 'ney' ile 'nefha' arasında bir ilişki kurmaktadır. **Divân-ı Kebîr**, II, s. 14 (b:120), V, s. 17 (b: 203), VII, s. 401 (b:5230); **Mesnevî**, I, s. 407 (III. Defter b:3767-3774). Hz. Meryem'in iffeti, Hz. İsa'nın saf ve temizliği için bkz. Kur'ân, Âl-i İmrân, 3/49; **Dîvân-ı Kebîr**, IV, s. 398 (b: 3836); **Mesnevî**, I, 63 (II. Defter b:866).

[7]Mevlana bu hikâyede de doğrudan Hıristiyanlara üzerinden değil Sadreddin Konevi'nin dergâhına mensup bazı dervişlerin kendilerinin de İsa'nın tanrısallığını kabul ettiklerini ancak halktan çekindiklerini söylemeleri üzerine buna son derece hiddetlenir ve onların yalan söylediklerini, kendilerinin Allah düşmanı olduklarını ifade ettikten sonra İsa'nın bir insan olduğunu, tanrısallığının söz konusu olmadığını onun maruz kaldığı Yahudi zulmü karşısında aciz düşmesini de örnek göstererek açıklamaya çalışır. Mevlânâ, **Fîhi Mâ Fîh**, s.114. Batuk, s. 59.

[8]Uyan Mevlana'nın Şam yolculuğu esnasında Nüsaybin'e uğradığını söylemektedir. Konya'dan hareketle güzergâhtaki Sis'e (Kozan/Adana) uğramış olması daha mantıklıdır. Üstelik hikâyenin anlatıldığı mağara ve diğer izler Sis'e uğradığını göstermektedir. Abdüllatif Uyan, **Menkıbelerle İslam Meşhurları Ansiklopedisi I-III**, Berekât Yay., İstanbul 1983, , I, s. 528-529.

Mevlânâ'nın sık sık keşişlerle bir araya geldiği onlarla görüştüğü dikkate alınırsa yerel anlatımda bu keşişlerin tahsil için Konya'da bulundukları sırada Mevlânâ ile tanıştıklarını,[9] Mevlânâ'nın iade-i ziyaret kabilinden bu mağaraya geldiğini ifade edebiliriz.

Eflâkî "*Bu keşişler riyazetle o dereceye gelmişlerdi ki, dünyanın sırlarını ifşa ediyorlar, bu süfli âlemin gayblarından haber veriyorlar ve insanların içinde olanları haber veriyorlardı. Etraftan da kendilerine hediyeler ve adaklar geliyordu."* dedikten sonra yaşanan ilginç bir olay ve sonrasında Mevlânâ'nın menkıbevi tarzdaki kerametine değinmiştir:

"*Mevlânâ Hazretlerini gördüklerinde bir çocuğa işaret ettiler. Çocuk havaya zıpladı ve yerle gök arasında durdu. Mevlânâ Hazretleri de mübarek başını önüne eğmiş murakabe halindeydi. Birdenbire o çocuk 'Bana bir çare bulunuz. Burada bağlanıp kaldım ve başı önüne eğik kişinin heybetinden öleceğim!' diye feryat etti.*

Onlar 'Aşağı in!' dediler.

'İnemiyorum, sanki beni buraya çivilemişler.' dedi çocuk.

Ne kadar çalıştılarsa da aşağı inemedi. Hepsi Mevlânâ'nın elini öpüp 'Ey dinin Sultanı! Lütfet, görmemezlikten gel de bizi rezil etme.' dediler.

'Tevhit kelimesini söylemekten başka çare yoktur' dedi Mevlânâ.

Çocuk hemen 'Şahadet ederim ki Allah'tan başka Tanrı yoktur, Muhammed O'nun kulu ve elçisidir.' diye tevhit kelimesini söyledi (şehadet getirdi) ve kolayca aşağı indi.

Onların hepsi söz birliğince iman ettiler ve O hazretle arkadaş olup yanında gitmek istediler. Mevlânâ müsaade etmedi. 'Burada kalın, Tanrı ibadeti ile meşgul olun ve bizi de hayır duadan eksik etmeyin.' buyurdu. Onlar da orada taat ve riyazetle meşgul oldular. Her türlü bilinmeyen yüksek ve alçak şeyler (tılsımlar) onların tasarrufunda kaldı. Orada bir köşeye çekilerek gelip gidene hizmet ettiler."(Eflâkî/1995, I, 250)

Bu hikâyede bahsedilen keşişler ile halktan bir gurubun Müslüman olduğu ve '*Mevlânâ Mescidi*' adlı küçük bir mescit inşa ettikleri Kozan'da anlatılan bir hikâyedir. Bu hikâyede geçen mağara '*Keşişler Mağarası*' olarak bilinmekte, onların inşa ettiği söylenen bir mescitde bu bölgede bulunmaktadır.(Ekte yer alan resimler bkz.)

Mevlânâ Konya'da bir dağ eteğinde bulunan Eflatun Manastırı'na (Deyr-i Eflatun) uğradığı, orada bulunan soğuk pınarın içine girdiği ve yedi gün yedi gece o soğuk suyun içinde murakabeye daldığı anlatılır. Ancak ona bir şey olmaz. Başpapaz hayretini

---

[9] Eflâkî, "*Konya'da bulunan Deyr-i Eflatun'un başpapazı, bütün papazların ileri gelenlerinden yaşlı ve engin bilgili bir insandı. İstanbul, Frenk, Sis, Canik ve daha başka vilayetlerden (kendi dinlerinin) ilimlerini öğrenmek için ona gelir ve ondan (din) ahkâmını öğrenirlerdi*" demektedir. Eflâkî, **a.g.e.,** I, s. 494.

gizleyemez.[10] Yine menkıbelerde, Mevlânâ ile görüşen birçok Hıristiyan'ın hayret etmekle kalmayıp ihtida ettikleri anlatılır. Mesela bir defasında görüştüğü bir papaza sorar; "*Sen mi, büyüksün? Yoksa sakalın mı?* Papaz çekinmeden cevap verir; "*Ben sakalımdan 20 yaş büyüğüm*." Mevlânâ; "*Senden 20 yaş küçük olan sakalın ağarmış, yazık değil mi ki sen hala karanlıklar içerisindesin!*" bu sözün ince, zarif manasını anlayan papaz Müslüman olur. (Eflâkî/1995, I, 314)

Mevlânâ'nın psikolojik olarak karşısındakini ikna etmede son derece etkili olacak yöntemlere başvurduğunu görürüz.[11] Mesela, bir menkıbede; "*Konya çarşısından geçerken karşılarına bir papaz geldi. Papaz, Mevlânâ'yı görünce eğilerek selam verdi. Mevlânâ daha fazla eğilerek karşılık verdi. Papaz doğrulunca baktı ki, Mevlânâ hala saygı duruşundadır. Sonunda görüşüp ayrıldılar. Biraz ilerledikten sonra Mevlânâ yanındakilere; "Şükür Allah'a tevazuda papazı yendik*" dediği rivayet edilmiştir.(Eflâkî/1995, I, 249)[12]

Mevlânâ'nın düzenlediği 'Sema' gösterilerinde oluşan atmosfer de çabuk ve kolay din değiştirmeye vesile olabilmekteydi. Mevlânâ'nın Sema esnasında bile sabır ve metanetini koruduğu anlaşılmaktadır. Mesela; sarhoş olarak Sema'nın içine dalan bir Hristiyan'a tepki gösteren dervişlerine; "*Bırakınız o, şarapla sarhoş olmuş, siz de aşkla sarhoşsunuz*" diyerek karşılık verdiği, onun engin hoşgörüsü sayesinde, bahsi geçen Hristiyan'ın Müslüman olduğu, hatta ona derviş olduğu rivayet edilmiştir. (Uyan/1983, I, 530) Başka bir sema ayini sonrasında yüz kadar Hıristiyanın Müslüman olduğu rivayet edilmiştir. (Erşahin/1984, 152-158)

Mevlânâ'nın ihtidasına vesile olduğu Siryanüs adlı Hıristiyan gençten söz edilmiştir. Siryanüs, Mevlânâ tarafından cellâtların elinden kurtarılmış ve akabinde Müslüman olmuştur. Meram bağlarında dolaşırken ayaküstü karşılaştığı bir rahiple sohbet etmiş ve Müslüman olmasını sağlamıştır. Sadece din adamları değil Konya'nın sıradan insanları ile kurduğu iyi ilişkiler sayesinde çok sayıda gayr-i Müslim Müslüman olmuştur.(Eflâkî/1995, I, 470)

---

[10]Bu rahip "*İsa'nın sıfatı hakkında okuduğum, İbrahim ve Musa'nın kitaplarında mütalaa ettiğim ve geçmiş tarihlerde peygamberlerin nefis terbiyelerinin büyüklüğüne dair gördüğüm şeylerin hepsi Mevlana'da fazlası ile vardı.*" dediği rivayet edilmiştir. Eflâkî, **a.g.e.,** I,s. 494.Mevlana yine bu manastırı (Deyr-i Eflatun) ziyaretinde keşişlerin/ruhbanların fevkalade teveccühü ile karşılaşmaktadır. Keşişlerin Mevlana'yı huşu içinde dinledikleri hatta sözlerini gönülden tasdik etikleri konu edilmiştir. MehmetÖnder, **Mevlana Hayatı ve Eserleri**, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, ts., s. 169.

[11]İsa'ya tanrı denilmesine değişik tarzda cevap vererek " *Öyleyse bizim Muhammed'imizTanrıdan daha fazla tanrıdır.*" diyerek onlara benzer tarzda yaklaşarak zihinlerde istifham uyandırmaktadır. Bkz. Eflâkî, **a.g.e.,**I, s. 470-471.

[12]Firuzanfer, bahsi geçen papazın İstanbul'dan geldiği ve Mevlana ile karşılaştığında başını eğdiği ama Mevlana'nın daha fazla hürmet ve tevazuu karşısında Müslüman olduğu bilgisini aktarır. Bkz. Firuzanfer,**Mevlana Celaleddin**, s. 142; Önder, **Mevlana Hayatı ve Eserleri,** s.169.

Mevlânâ sadece müridanı ile ilgilenmemiş, bağa bahçeye, cadde ve sokaklara uğramış, tebliğ ve irşat faaliyetlerini sürdürmüştür. Mesela Konya'da uğradığı bir Rum marangozla sohbetinde söylediği iki hikmetli sözün etkisiyle marangoz Müslüman olmuştur.(Eflâkî/1995, I, 294; Erşahin/1984, 153)

Mevlânâ'nın etkisi bütün Anadolu'ya hatta çevre ülkelere, memleketlere kadar ulaşmıştır. İstanbul yakınlarındaki bir manastırda oturan din adamları (keşişler) Mevlânâ'nın manevi nüfuzu altına girmişler ve ona mürit olmuşlardır.(Eflâkî/1995, I, 311-313)

Mevlânâ'nın kurduğu bu sıcak ilişkiler, cenazesine her kesimden büyük bir kalabalığın katılması ile de açıklanabilir. Tabutunu taşımak için etrafında pervane olan müritleri yanında Yahudi ve Hıristiyan komşuları, hemşerileri de koşup gelmişler ve izdihama sebep olmuşlardı. (Uyan/1983, I, 533) Gayr-i Müslimler engellenmek istenince; "*Siz Müslümanlar Mevlânâ'yı bu devirde Hz. Muhammed'in temsilcisi kabul ediyorsanız biz de O'nu Hz. Musa'nın, Hz. İsa'nın temsilcisi biliyoruz"* demeleri oldukça manidardır. (Firuzanfer/2005, 113; Önder/ts,222-23)

Mevlânâ yaşadığı müddetçe çevresine hep İslam'ı anlatmaya çalışmıştır. Hristiyanların kiliselerini, manastırlarını hatta meyhanelerini ziyaret etmiş ve onları İslam'a davet etmiştir. Bu tür gayretleri sonucunda Rum, Ermeni ve Yahudilerden 18.000'ne yakın gayr-i Müslim'in İslam'a girmesine vesile olduğu kaydedilmiştir. (Erşahin/1984, 154)

Moğol hükümdarı Baycu Noyan'ın Kösedağ Savaşı'nda (1243) Anadolu Selçuklu hükümdarı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'i mağlup etmesi üzerine Anadolu karışmış, herkes canının derdine düşmüştür. Onlara karşı duranlar toplu katliama uğradıkları bir ortamda Mevlânâ doğrudan onları hedef almadan yoluna (tebliğine) devam etme stratejisi gütmüştür. Moğolların karşısına kılıçla çıkmak zaten kolay olamazdı. Halk sinmiş, en ufak hareket edemez hale gelmişti. Mevlânâ böyle bir havada halkın ümidini korumalarını, sabır göstermelerini ve Moğollara müsamaha ile bakılmasını öğütlemiştir. Mevlânâ'nın bu yaklaşımı çok geçmeden meyvesini vermiş ve birçok Moğol'un İslam'a girmesine vesile olmuştur. Mesela Moğol İlhanlı hükümdarı Gazan Han, Mevlânâ'nın Tatarlar hakkında söylediği şiirini altın sırma kaftanına işletmiştir.(Togan/1981, 264; Erşahin/1984, 152-155)

Mevlânâ İslam'ı yaşamayı Allah'a kul olmayı her türü mevki ve makamın üstünde tutmuş, İslam'ın yücelmesine ve yayılmasına çalışmıştır.

Sonuç

Mevlânâ sözden çok hal diliyle İslâm'ın bir tebliğcisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hıristiyanlığın kötü niyetli kişiler (Mesnevi'de biraz da hayal ürünü Yahudi padişahı ve vezir Metaforu) eliyle tahrif edildiği üzerinde durmaktadır. Mevcut Hıristiyanlığın kurucusu da

kabul edilen Aziz Pavlus'a dolaylı olarak dikkat çekmektedir. Hıristiyanlığın teslis inancı akli delillerle çürütülmeye çalışılmaktadır. Hz. İsa'nın tebliğinin başta kendi kavmi olan Yahudiler tarafından engellenmesini ve son peygamber Hz. Muhammed Mustafa'yı müjdelemesini kurguladığı hikâyelerle karikatürize etmektedir. Böylece Hıristiyanları ötekileştirmeden düşünmeye davet etmektedir.

Hıristiyanlar içerisinde münzevi bir hayat süren keşişler, sûfilerden çok etkilenmişlerdir. Mevlânâ ile keşişler arasında kurulan dostane ilişkiler meyvesini verecek ve çok sayıda keşiş Müslüman olacaktır. Günümüzde Adana Kozan'da 'Keşişler Mağarası" diye bilinen mağarada 40 kadar keşişin Müslüman oluşu dilden dile anlatılmaktadır. Mevlânâ'nın burada kalın ve İslam'ı yaşayın dediği bu keşişlerin şeyhleri, üstatları 'Mevlânâ' anısına yaptırdıkları küçük mescit hala ayaktadır. Mevlânâ, insanların barış ve huzur içerisinde yaşamaları kadar, ebedi mutluluk için Müslüman olmalarının gereğine de inanmaktadır.

Mevlânâ bütün gönlüyle Kur'an'a bağlıdır. Ama Kur'an'ın gösterdiği geniş ufukla da başka dünyaları gezer dolaşır. Herkese ve her kesime açıktır. Kendisini pergel gibi görür. Bir ayağının sadece Kur'an'ın hükümleri üzerine durduğunu, öteki ayağı ile yetmiş iki milleti dolaştığını beyan eder. Herkese gönlünü açar, asıl maksadı ise kulluktur. Aşk-ı ilahiyi, O'na olan ibadeti ve riyazeti yaşamayı önceleyen Mevlânâ, insanlığın tamamı ile irtibat kurmanın yollarını aramıştır. Kur'an'ın kıssalar yoluyla anlatma metodunu benimseyen Mevlânâ, bunu eserlerinde başarı ile ortaya koymuştur. Her bir muhatabın kendi adına ders çıkarmasını murat etmiştir. Satır aralarına gizlediği hikmetler sayesinde, insanın iç dünyasına dalması, tefekkür etmesi ve sonucunda doğru karar vermesini istemiştir. Gönülden gönüle kurduğu köprüler sayesinde çok sayıda Hıristiyan ve keşiş onun eliyle İslam'ı tercih etmiştir. Ümitvar olmayı daima kendine ilke edinerek tüm insanların ortak değeri olarak düşündüğü 'tevhit anlayışına' çağırmıştır.

Mevlânâ tam bir teslimiyet göstererek Allah'a ulaşılmasını, sonuç olarak da huzura erişilmesini hedeflemiştir. İnsanlar içinde iki yüzlü olanların (münafıkların) ne denli tehlikeli olduğunun farkında olan Mevlânâ, '*Ya göründüğün gibi ol, ya olduğun gibi görün*' çağrısını yapmıştır. Bu ikilemi yaşayan insanlara ve özelde keşişlere (Hıristiyanlara) kurtuluş yolu olarak Hz. Muhammed Mustafa'nın yolunu göstermiştir. Bunu yaparken de gönle girmeyi, gönül almayı pekâlâ başarmıştır. Mevlânâ'nın tebliğiyle keşişler başta olmak üzere binlerce kişi ihtida etmiştir.

Kaynakça

Barkan, Ömer Lütfü, "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeleri", **Vakıflar Dergisi**, s. II, Ankara 1942.

Batuk, Cengiz, "Reddiye/Polemik Gleneği ve Mevlânâ'nın Hıristiyanlık Algısı", **Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi,** Yıl 8, Sayı 20 "Mevlânâ'ya Armağan" 2007, ss.39-68.

Cebecioğlu, Ethem, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü,** Anka Yay., İstanbul 2005.

Eflâkî, Ahmed, **Ariflerin Menkıbeleri I-III**, (çev. Tahsin Yazıcı), MEB Yay., İstanbul 1995.

Erşahin, Seyfettin,"Mevlânâ'nınİslamlaştırma Faaliyetleri", ss. 152-155, (ed., Vedat Genç), **Mevlânâ İle İlgili Yazılardan Seçmeler**, MEB Vakfı Yay., İstanbul 1984.

Firuzanfer, Bediuzzaman, **Mevlânâ Celaleddin**, (çev. Feridun Nafiz Uzluk), Konya İl Kültür ve Turizm Yay., Konya 2005.

Gündüz, Şinasi, **Din ve İnanç Sözlüğü**, Vadi Yayınları, İstanbul 1998.

Hamidullah, Muhammed, **Vesâiku's-Siyâsiyye**, Beyrut 1987, s. 277-278.

Kabaklı, Ahmet, **Mevlânâ**, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1987.

Mevlânâ, **Divân-ı Kebîr I-VIII**, (çev. Abdülbaki Gölpınarlı), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000,.

……,**Fîhi Mâ Fîh**, (çev. Ahmed Avni Konuk, haz. Selçuk Eraydın), İz Yayıncılık, İstanbul 2003.

……,**Mesnevî I-II,** (haz. Adnan Karaosmanoğlu), Akçağ Yay., Ankara 2004.

Önder, Mehmet, **Mevlânâ Hayatı ve Eserleri**, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul ts.

Sarıçam, İbrahim, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, DİB Yay., Ankara 2003.

Tâhir'ul-Mevlevî, **Şerh-i Mesnevî I-VI**, Selam Yay., Konya 1971.

Togan, Zeki Velidi, **Umumi Türk Tarihine Giriş,** III. Baskı, İstanbul 1981.

Uyan, Abdüllatif, **Menkıbelerle İslam Meşhurları AnsiklopedisiI-III**, Berekât Yay., İstanbul 1983.

Ekler

Keşişler Mağarası dıştan görünüşü (Kozan/Adana-Türkiye)[13]

Keşişler Mağarası'nın bir bölümünün içten görünüşü (Kozan/Adana-Türkiye)

[13] Bu fotoğraflar Ali Hatalmış'ın kişisel arşivinden alınmıştır.

Günümüzde Keşişler Mağarası ev olarak kullanılmaktadır.(Kozan/Adana-Türkiye)

Keşişler tarafından inşa edilen ‘Mevlânâ Mescidi’ biraz harabe durumunda olsa da ev olarak kullanıldığı görülmektedir.